

tében a szabadság helyett mégis csak a tekintély felé visz és csak a zsidókérdésben hiva a gyökeres megoldásnak. Egy népszerűtlenné vált politikának új alakban való jelentkezése ez, amelynek betetőzésekor savanyuan kérdezhetik magukban a magyar írók: „Hát ezért kellett a békát lenyelünk?”

Az író felelős és ez a felelősség annyival is súlyosabb, mivel késői következményeiben jóvátehetetlen. Felelősek elsősorban jövő írói oeuvrejükért, amelynek arca, jelentősége éppen a mai súlyos időkben, a ma elfoglalt magatartásuk során és nem csekély mértékben ennek következtében alakul ki. Felelősek eddigi írói alkotásaikért is, ami kötelezően es utat mutatón áll mögöttük s amelyet ha nem tagadnak meg, csak azok sorába állhatnak, akik őszintén és félreérthetetlenül küzdenek a magyar nép felszabadulásáért.

Az író számára nincsen „harmadik út”. Minden író, aki ezt ügyeskedett választani, elhullott, jóvátehetetlenül leszorult a fórumról, ahol joga és kötelessége volt népe igazát védeni. Ez az út az írói fejlődés megállításához, a lelkiismeret elcsitításához és a felelősség megtagadásához vezet. Író számára pedig ma, ezekben a kérdésekben, különösen Magyarországon nem lehet megállás. Soha égetőbbben aktuális nem volt Petőfi verse *A XIX. század költőihöz*, mint ma, amikor a benne forrongó írói feladatvállalás kötelezettségének kérdését kilenc évtized súlyosbitja.

SÁNDOR BIRÓ, SÁNDOR BÁRÓ

Írta: KÖVES MIKLÓS

A délidő alatt helyel-közzel még érezni lehetett szellőnek lehetétét, a Darkó Károlyék háza megett kötelen száradó gyerekingek meg-meglibbentek tőle és a Pálos-uca egymásbaborult lombjai halk fejbőlintásokkal felelgettek nekik: igen-nem, igen-nem...

Elmaradt ez is.

Még a madarak is elaludtak, gondolja Pál András, a nemrégii fuvaros aki Czakó Sándor „kuriája” felé tartva, e lombok sötétjében halad el és olyan némaságot észlel, hogy már kicsit borzongva néz fel a feje fölé... Csak az apró rovarkák szállonganak még az ágak közt, a bolygó pihécskék...

Jobbra fenn, egy dombi ház kicsi öreg ajtaján egy horihorgas vénember jött ki, hogy megnézzé: hova indult, mit keres erre ez az Andris, ezen a dolgos forró napon? Nem nehéz kitalálni: Czakó Sándor urhoz megy, a holnapi községi küldöncválasztás ügyében:

— Andris küldönc akar lenni...

— Kibuutt a csiga — morog Andris, a hosszú embert látván a kis ajtón kibujni.

De már ott látni a Czakó Sándor kertjeit, udvarát, udvari épületeit, kis cselédházat és — az udvar mélyén, a domb oldalába furódva — magát a nagy uriházat. A ház megett a dombi zöldön, egy kicsapott sárga lovat, egy fehéringes embert...

A másik oldalon, fennebb, a patakmosta porondos, füzes téren is túl,

az uccavégi Cigánydomb közelében holmi új házacskákat látni. Andris hallotta már a híriket: Czakó Sándor urbéresházai ezek. Mielőtt a községi „polgári“ küldönci-állást megpályázta volna, neki is ajánlott itt lakást Czakó Sándor. Ezek hát azok a lakások? Ezek az agyagos deszkaputrik? Ezekért dolgozzék neki az ember napszámot, hétszámot? De tőle még fuvarokat is igényelt volna... Ezt tanulta hát Sándor bá' az uraktól, Vajnáktól, Kőkössiektől? Mert ezek példáját akarná követni, az öreg Kőkössi urét, a fiatal Vajna urakét, akik a reformtörvényeket kijátszva, kisajátítás alá tartozó üres telkeiket úgy mentették meg, hogy mindegyikre egy-egy béresházat tettek. Bizonyos, ezek az urak is csak a magukét mentették és az új házak lakóit a lakásért nagyon jól dolgoztatják.

Andris nem igazságtalan, nem finnyáskodó, minden rosszban meg tudja látni a kicsi jót is, de ezek a kalibák itt csak hitvány kalibák! Kőbor, földhányó barábereknek ha valók, erdőirtó jövevényeknek, cigányoknak. Hát így akar Sándor bíró nemes és nagyságos urakhoz, mágnásokhoz hasonlónak lenni?

„Desze, mért is jöttem“ — jut eszébe, nem azért jött, hogy az uccán bolyongva a tüzes hőségben Czakó Sándor ellen tüzelje magát. Holnap a tanács községi polgárt választ és Czakó Sándornak ott szava van... Mindenütt nagy szava van: községi tanácsban, egyháztanácsban, iskolatanácsban, népbankban, gazdakörben, szövetkezetben, választmányokban, bizottságokban. Sándor bíró-Sándor báró — báró. Valóban! Megáll a kapuoszlopnál. Nem ront rá csakugyan, még a kapun át elébb bekémlel: vajjon otthon találja-e és milyen kedvben találja? Itthon kell lennie: az az ember a házamegetti füvesdombon, akit az imént látott, csak ő lehetett. És idelelni is: az istállóból hallani csoszogást, a csűr széles kapuja tárva nyitva... De lám, ni? A kaput nyitja valaki és már szemtől-szembe áll vele: ő maga, Sándor-bá, ingben-gatyában, alul-feül lobogó fehérben, torzonborz révetegen, mint aki álmából kelt...

Andris illően köszönti. Sándor-bá kedvetlenül néz rá, kurtán visszaköszön, aztán megfordul és visszamegy. Talán csalódott: másvalakit várt, érdemesebb embert... De Andris bátrán követi. Hiszen Sándor-bá tudja már, mit akarnak tőle, tett is már, ha félszájjal is, ígéretet. Még ő maga szólt Andrisnak: — „Osztán Andris, — mondta bizalmasan, — ha maj te léssz a *polgárunk*, nekünk ketten leszen beszéüink...“ És hogy mit adhat a község szolgálja a tanácsosnak, arra is tett már célzást: a községi polgár mindenütt ott van: községházán, jegyzőéknél, az egész községben és hall és lát... És különben is el lehet ismerni: nem büszkeségből vagy rosszaságból ilyen az öreg, amilyen... A kisebbektől persze, különösen ha azok kérni jönnek, megköveteli a tiszteletet, de barátságosan szóba áll sokszor a legkisebkekkel is, különösen azzal, akitől ő várhat valamit.

Az öreg egyenesen a ház felé tart, meg se fordul már. Ma talán rossz kedve van, gondolja Andris, ki tudja, mi érte. Nem fut hát ő se utána, megáll az istállóajtóban, a kisborjus svájcerteheneket látja benn és Menyértet, a gazda vejét. Szól:

— Sándor-bának, úgy látom, nincs meg a kedve...

— Mint a tűz! — panaszolja Menyért.

— Valami vót? — firtatja Andris.

— Semmi. Az Istenre haragszik. Hogy nem adja még az esőt.

— Igaz... — véli Andris és nem kérdez többet.

— Reggel óta! — kezdi most Menyért kérdezetlenül. — Még pirkadat se látszott, felkótt, hogy megnézzé az eget. S ahogy látta, hogy az esőnek esmentcsak semmi hirt, hát elkezdte... Az egész házat felkötötte...

— Sok a baja neki es — menti az öreget Andris (ő mindennek tudja a mentségét), mire Menyért nem felel semmit.

Igen, Czakó Sándornak is, bár mindenki csak a vagyonát (a báróságát) emlegeti, tudva van sok baja is: hogy a szép udvarért nagy adósságot vett magára, amittől csak nagy bajjal és megintcsak szerencsével, az állami konverzió segítségével birt megszabadulni, hogy egymásután két jó lova pusztult el ez évben; hogy a mult télen erdőkitermelésnél, amit brassói zsidókkal együtt vállalt, nagy veszteségek érték; hogy minden pénzét ismert nagy perére költi, hogy végeláthatatlan perbe keveredett a helybeli unitárius egyházközséggel és a györgyvári református kollégiummal, amelyek felesége nagynénjének, néhai Nagypái Gergelynének birtokait hamis végrendelet alapján bitorolják... Ha valami nem történik, hogy új pénzhez jusson, aligha tudja tovább vinni a pert, tovább fizetni Kállay urat, a györgyvári ügyvédet... De, ugy-e, ha a termés rossz, a gazda sokat el nem adhat, abból éppen hogy fizeti a dolgozókat, az új magvak árát, a bolti adósságokat és új kölcsönt ma már, amióta az állam a konverzióval az adósok pártjára állott, senki se ad: ha pedig még egy hétig így sít a nap, de csak négy napig is, ha így folytatja, bizony minden számításmak vége, örüljön, aki betevő falatját bírja... Ezt, ugye, mind meg kell érteni...

— Sok a baja neki... — ismétli Andris.

— Az! — hagyja helyben Menyért. — Mondom: reggel óta olyan mint a tűz... Mindenbe beléakad... Minden most jut eszibe... Még a szomszédokba es belekötött, Mártont megállította: mert hogy mért nem adja oda már neki a házat?!

— Persze, — vág közbe Andris, — nem vóna nektek rossz az a házacska.

— Jó hát, — nyel rá Menyért, — mondom: ez jutott eszibe... Osztán: soványak, mondja, a szopósborjuk... Bizonyosan fejik a teheneket mondja, amikor ő ugy megparancsolta, hogy nyolc hétig csak a borjuk szopjanak... Fejik őket — kik? Vajnem a pápista Szentiszű! Hogy bizonyosan sajnálják tőlük az ételt, amikor pedig ki van adva, hogy kétszer kevertet kapjanak, minthacsak fejni kéne... Azért állok most es én itt, ahelyett, hogy mennék a dógomra ki a Hétmajorba... Etetem a tehenet, szoptatom a bornyut... De nézd meg te es: sován ez a bornyu?... Ne... Ez sovány bornyu?!

— Nem sován a...

— Amálikát odaüteti az osztovátához, hogy szőjje neki, buzaaratáskor szőjje a nadrágposztót — amit már husvétkor abba hagyott vót... S anyósomat kergeti el hazulról valamiétt, semmiétt — osztán hívja vissza... A hiuból lehozatja a rossz régi kaszákat s lefekszik, veri őket bolondjára, veteti őket velem es... Az egész házat így rekumoztatja... Fiamat es felkütte a Hétmajorba löétt... Kocsikázni akar...

— Dóga van — indokolja Andris.

— Igen, dóga... felel Menyért kétértelműen. — Délben eccercsak feláll, kezdi az ügyvédet átkozni... a kollégiumot, a papunkot... Eszibe jutottak... Akármí, ha rosszul van, mindig ezekre támad — de most: hogy Kállay,

a betyár elárulta a pert, az ellenhez pártolt! S ő bizony, hogy rögtön meynyen Györgyvárra, elmondja az ügyvédnek a miatyánkját... S ha el! Mit ér vele? S ha már kell, itt van ez a sárga ló, a ház hátánál eszi a füvet... De nem, ez nem jó! A feketék kellene a Hétmajorból! Estig se lesz velök vissza a fiam!

Itt el kell hallgatniok: az öreg jött ki megint, megállt nem messze. Andris közeledik hozzá:

— Sándor-bá, eljöttem...

— Látom — vág közbe az öreg. — S tudom, mit akarsz.

— Hát ha tudja Sándor-bá, mondjon egy szót...

— Mondok — felel az öreg s a szemébe néz: — Mennyi a pógár bére a községben?

— A bére? — kérdezi vissza Andris meglepetten. — Ezer lej lesz hónapjára, ha igaz... S a lakást mondják s a lámpagázt... egy öl tüzifát évente...

— Igen — Nohát az első hónapért, amit kapsz, az enyim leszen. S minden évben az első hónap.

Andris tiltakozó mozdulatot tesz:

— Az... az, hogy?! Mía engedje meg, Sándor-bá...

— Hogy? Ugy.

— De Sándor-bá...

— Az. Ugy hinak.

— Jójó, Sándor-bá, de a mult héten mit mondott vót...

— Most ezt mondom: az első ezer előrefizetve.

— S miből, Sándor-bá?! S az első hónapban es ugye élni kell, gondolja meg maga es... Asszony, hat gyerek...

— Eladtad a lovakat!

— Igaz, — ismeri el Andris, — de ugye adósság vót. Egy lejem se maradt. S még ruhát kell venni. Ebbe a rongyruhába nem járhat községi pógár...

— No jó, — enged belőle az öreg, — akkor legyen minden ezerből. Minden hónapba száz.

— Minden hónapba... Sz' az már ezerkétszáz!

— Annyi. Nekem még többbe áll...

— Többbe...? Mi?

— Ami!

— A szavazat, Sándor-bá?

— Az. A szavazat.

— Meglehet. Sándor-bá, — hagyja rá András, — de mégse lehet... Az Isten es megver...

— Az Isten?! — fortyan fel az öreg és az égre mutat fel. — Nem látod mit csinál? Ha ez így tart, mind elmehetünk oda, Módovába! Még megérjük.

— A jó Isten mentse meg, Sándor-bá! Szavát ne hallja meg... De amit nem lehet, ugy-e nem lehet... Számítsa csak, Sándor-bá, mit kell megcsinálni azért a pénzéért: a községet ugye rendbetartani, a főjegyző urra főzni-mosni, a község bikáját ellátni, a ménlovat, hágatásoknál mindig ottlenni, a cédulákkal mindennap eljárni, a csendőrökkel járni s a végrehajtóval s a sok hirdetés a dobbal s menj ide s menj oda.

Czakó Sándor ezt mind már meg se hallja. Fordul, megy dolgára.

„Beszéd-beszéd“ — morogja és befordul a csűrbe. Hallani, mit csinál odabenn: a mutteres kerekű kiskocsit rángatja.. Andris mereven áll a helyén. Mintha nagy terhet hozott volna idáig, izzad, sóhajt.

— Ezt nem számítottam, — szól Menyérthez.

— Ilyen — felel Menyért kurtán.

Aztán sokáig hallgatnak.

— Azt mondod, Györgyvárra hogy menyen?

— Oda. Az ügyvédhez.

— Desze Kállayt ma itt Szentiványon látták!

Menyért vállat von! — lássák akárhol.

De a vékony közfalon át hallja az öreg, rögtön kinnterem:

— Kállayt mondod-e te?!

— Igen, Kállay ügyvéd urat.

— Hogy eljött Szentiványra?

— Gereblyés Áki ur mondja... A Csegei erdő gyapjára alkuszik Bene ur. Kállay az ügyvédje...

— S ezt te métt nem mondtad?!

— Hát mondom, Sándor-bá —

— Heeeeee — ordít az öreg — hogy az a szentséges, kutyaságos...

Menyért! A sárgát ide!! Mozdulj már!!

Menyért rohan a ház megé a sárga lóért. Az öreg megint a csűrben terem, az egy lovas mutteres kocsit huzza ki onnan, de oly hévvel, hogy amint a kapu menedékes lejárátán hát-iránt leszalad vele, az udvar közepéig nem bírja megállítani, bolondul félrekanyarodik vele, szinte neki-megy a kut cementkávájának. Ezalatt Menyért is odaért már a lóval, kötéféken tartja oda az öregnek, hozza a hámot... Öt perc se telik bele, Czákó Sándor felöltözve, cipőben, kalapban ül már kocsiján, az uccára fordul ki és úgy nekihajt, hogy akik kétfelől kifutnak, hogy lássák, azt mondhatják, nem is Sándor-bíró hajtja a lovat, hanem a lovat is, a gazdáját is, az ördögök viszik...

— Ilyen! — szól megint Menyért utána nézve. És Andrishoz. — Maradj még, Andris...

De Andrisnak mennie kell, csendesen elköszön és másfelé indul. Ma nem volt meg Sándor-bának a kedve, állapítja meg. A Pálos-ucca nagy pora, amit a kocsi az akácok csucsáig repített fel, utján végig a szemé előtt ködlik. Más az ő baja, ugye. S igaz is: Szentiványi, Kállay ur, Bene ur, birtokper, erdő-alku — igen nagy ügyek ezek — és ő még odaállt közül ezzel a semmirevaló küldöncválasztással... Nem járja, ugyebár...